

ПОЛЯКОВА А. О.,
студентка II курсу магістратури
юридичного факультету
(Сумський національний аграрний
університет)

КОТВЯКОВСЬКИЙ Ю. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
(Сумський національний аграрний
університет)

УДК 347.9(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.8>

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розглядається що одним із викликів сьогодення є створення ефективного механізму запобігання порушення та захисту прав учасників соціально-трудових відносин. Сучасний стан судової системи та актуальні проблеми робить виклик до пошуку альтернативних, дієвих механізмів вирішення спору, нових підходів їх захисту. Досліджено проблеми впровадження процедури медіації в Україні, а також правові та соціальні наслідки використання цього методу вирішення спорів. Проаналізовано законодавчі основи інституту медіації в Україні, зокрема Закон «Про медіацію» та відповідні норми Цивільного процесуального кодексу. Значна увага приділена порівняльно-правовому аналізу міжнародного досвіду, зокрема практики ЄС, США та Великої Британії, де медіація займає важливе місце в системі вирішення спорів.

У дослідженні було визначено основні проблеми, що перешкоджають ефективному впровадженню медіації в Україні: недостатня обізнаність суспільства та юридичної спільноти, невизначеність щодо чітких критеріїв діяльності медіаційних центрів також ускладнює доступ до якісних послуг. Недосконале законодавство та відсутність належної інфраструктури, недовіра до позасудових форм розв'язання спорів.

Запропоновано комплекс рекомендацій: удосконалення законодавчої бази (зокрема, можливість запровадження обов'язкової медіації для певних категорій справ), підвищення рівня правової обізнаності громадян, розробка освітніх програм для навчання медіаторів, створення розгалуженої мережі центрів медіації та забезпечення фінансової та організаційної підтримки їхньої діяльності.

За результатами дослідження представлено висновки, в яких узагальнено варіанти подолання проблем та їх ефективність. Зазначається, що сьогодні існує потреба в поступовому системному вдосконаленні законодавчого регулювання медіації як альтернативного методу вирішення певних спорів (конфліктів).

Ключові слова: медіація, альтернативне врегулювання спорів, шляхи удосконалення, медіатор.

Polyakova A. O., Kotvyakovskyy Yu. O. Mediation as an alternative method of resolution of civil disputes: problem aspects and directions for improvement

The article considers that one of the challenges of today is the creation of an effective mechanism for preventing violations and protecting the rights of participants in social and labor relations. The current state of the judicial system and current problems make it a challenge to find alternative, effective mechanisms for resolving disputes, new approaches to their protection. The problems of implementing the mediation procedure in Ukraine are investigated, as well as the legal and social consequences of using this method of resolving disputes. The legislative foundations of the mediation institute in Ukraine are analyzed, in particular the Law "On Mediation" and the relevant norms of the Civil Procedure Code. Considerable attention is paid to the comparative legal analysis of international experience, in particular the practice of the EU, the USA and the UK, where mediation occupies an important place in the dispute resolution system. The study identified the main problems that hinder the effective implementation of mediation in Ukraine: insufficient awareness of society and the legal community, uncertainty about clear criteria for the activities of mediation centers also complicate access to quality services. Imperfect legislation and lack of proper infrastructure, distrust of extrajudicial forms of dispute resolution.

A set of recommendations is proposed: improving the legislative framework (in particular, the possibility of introducing mandatory mediation for certain categories of cases), increasing the level of legal awareness of citizens, developing educational programs for training mediators, creating an extensive network of mediation centers and ensuring financial and organizational support for their activities.

Based on the results of the study, conclusions are presented, which summarize options for overcoming problems and their effectiveness. It is noted that today there is a need for gradual systematic improvement of legislative regulation of mediation as an alternative method of resolving certain disputes (conflicts).

Key words: *mediation, alternative dispute resolution, ways of improvement, mediator.*

Вступ. Розвиток інституту медіації в Україні на сьогоднішній день стикається з рядом проблем, які потребують уваги та вирішення. За аналізом кількості цивільних конфліктів та зростання перевантаженої судової системи України, застосування ефективних альтернативних варіантів є особливо актуальним. Суть медіації полягає у добровільному та конфіденційному процесі. У цьому процесі нейтральна людина – посередник – виступає посередником, допомагаючи обом сторонам знайти спільне рішення, яке відповідає інтересам обох учасників. Цей механізм базується на принципах взаємної поваги та співпраці, які є ключовими для досягнення ефективності та оптимізації процесу. Він також суттєво сприяє збереженню відносин між сторонами, що особливо важливо у випадках комерційних спорів, де добрі стосунки можуть принести додаткові переваги. Крім того, враховується потреба у пошуку оптимальних альтернативних методів вирішення різних видів спорів, а також удосконалення системи захисту прав громадян і юридичних осіб. Враховуючи значний потенціал медіації у можливості розвантажити суди, економії часу та коштів сторін, а також у збереженні відносин, її застосування в цивільному процесі України залишається на відносно низькому рівні. Це пов'язано з низкою проблем, які потребують комплексного вирішення.

Дослідження проблематики медіації в Україні привертала увагу як українських, так і міжнародних дослідників. Серед них слід зазначити Я.В. Божи́на, О.В. Кацьора, Н.М. Гресь, І. Ясиновський. Визнаючи значний внесок цих дослідників, слід підкреслити потребу подальших міждисциплінарних студій щодо місця медіації у системі способів захисту цивільних прав та механізмів її процесуальної взаємодії з цивільним судочинством.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування ключових проблем застосування медіації у цивільних правовідносинах України та формулювання виважених рекомендацій

щодо вдосконалення її нормативно-правового регулювання з урахуванням порівняльно-правових орієнтирів та чинного законодавства.

Результати дослідження. Рамковий характер ЗУ «Про медіацію», закріплений виключно на загальні засади правового регулювання медіації формують необхідність створення державою належних умов для запровадження та сприяння поширенню альтернативного способу вирішення спорів [3]. Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [4].

У Директиві 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи медіація – це структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора. Основною метою Директиви є сприяння використанню медіації державами-членами ЄС [7].

Законодавчим підґрунтям для застосування медіації в Україні є Закон «Про медіацію» від 16.11.2021, що визначає організацію, проведення, статус медіатора та медіаційні угоди. Норми закону конкретизують засадничі принципи – добровільність участі та можливість припинення процедури з ініціативи будь-якої сторони, незалежність і неупередженість медіатора, конфіденційність комунікацій, самовизначення сторін і рівність їхніх прав – які обумовлюють автономний характер процедури та розмежовують її з юрисдикційними механізмами захисту [4]. Юридичний статус медіатора, а також рамки договірної конструкції договору про проведення медіації сформульовано таким чином, щоб ключові параметри процедури були предметом волевиявлення сторін: у договорі визначаються предмет і межі спору, процедура і тривалість, роль медіатора, порядок фіксації результатів, а також оплата послуг медіатора та відшкодування витрат, що підкреслює приватно-правову природу відносин у межах медіації [4]. Крім того, Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 198) передбачено можливість оголошення перерви для медіації, це положення не має імперативного характеру [10].

Одним із можливих вирішень проблем законодавчої бази, є реформа законодавства, яка передбачала б обов'язкову медіацію перед зверненням до суду для певних категорій справ (напр. аліменти, поділ майна подружжя). Міжнародний досвід багатьох країн підтверджує значну ефективність медіації як альтернативного способу врегулювання цивільних спорів. У деяких державах, таких як Сполучені Штати, які вважаються піонером сучасної медіації, цей спосіб врегулювання спорів набув широкого застосування в різних сферах, від комерції до сімейних відносин, завдяки розвиненій мережі медіаторів та центрів. Про це свідчить і незначна кількість справ, що доходять до судового рішення (менше 5%), що вказує на активне використання альтернативних методів, серед яких медіація займає важливе місце. Видами медіації в Австрії є, зокрема, сімейна медіація (наприклад: розлучення), бізнес-медіація, медіація сусідства, екологічна медіація, шкільна медіація, медіація в державному секторі, посередництво в будівництві, політична медіація тощо. У сімейних конфліктах у Великій Британії значна частина справ (до 70%) успішно завершується завдяки медіації [2].

Ще однією з перешкод є недостатня свідомість громадян щодо переваг та можливостей медіаційного процесу. Багато людей не мають достатньої інформації про те, як саме працює медіація, які переваги вона може мати порівняно з традиційними методами вирішення спорів через суд, вважають, що судовий процес є більш ефективним та надійним, що перешкоджає закріпленню медіації в системі вирішення спорів, та які конкретно можливості вона відкриває для них. Рішенням може бути посилення реклами вирішення спорів шляхом медіації, розміщення інформаційних відеороликів з висвітленням вирішених конфліктів.

На шляху впровадження медіації в Україні, є недовіра до неї як до способу вирішення спорів. У свідомості більшості ще домінує уявлення, що тільки суд – це «єдиний» механізм захисту прав. Наприклад, одна зі сторін може погодитися на медіацію не для того, щоб дійти згоди, а просто щоб виграти час, затягнути процес або навіть спровокувати пропуск строку

позовної давності іншою стороною. У такій ситуації постраждала сторона ризикує втратити своє право на захист у суді. Цю проблему намагаються вирішити в інших країнах шляхом запровадження санкцій за необґрунтовану відмову від участі в медіації. Наприклад, у Словенії суд може накласти санкції на сторону, яка без достатніх причин відмовилася від медіації, якщо інша сторона подасть відповідне клопотання і суд визнає відмову необґрунтованою. Така практика змушує сторони серйозніше ставитися до медіації як до реального інструменту врегулювання конфліктів, а не як до формальності або способу ухилення від відповідальності [9].

Інфраструктура медіації в Україні мало розвинена, для ефективного функціонування інституту медіації необхідна розгалужена мережа медіаційних установ, компетентні медіатори та легкість отримання відповідних послуг. Наразі інфраструктура медіації в Україні перебуває на стадії формування. Невизначеність щодо чітких критеріїв діяльності медіаційних центрів також ускладнює доступ до якісних послуг [6]. Одним із рішень проблеми може бути створення медіаційних служб при університетах, де майбутні юристи зможуть спробувати себе в ролі медіаторів та сформувати для себе можливу майбутню професію.

Однією з ключових проблем у сфері впровадження та розвитку медіації є нестача кваліфікованих спеціалістів та належним чином організованих центрів медіації. Відсутність професійних медіаторів знижує ефективність альтернативного вирішення спорів, обмежує доступ громадян до якісних послуг та спричиняє їх нерівномірний розподіл у регіонах. Відсутність достатньої кількості установ, здатних надавати методичну, організаційну та консультативну підтримку процесам медіації, уповільнює формування сталої практики. Крім того, обмеженість освітніх програм та можливостей для навчання медіаторів негативно впливає на професійний рівень спеціалістів, що, у свою чергу, впливає на довіру громадськості до цієї інституції. Таким чином, недостатня кількість кваліфікованого персоналу та центрів медіації постає однією із системних перешкод для становлення медіації як ефективного механізму вирішення конфліктів.

Важливе значення має фінансовий аспект, за інформацією Українського центру медіації оплата послуг медіатора та відшкодування витрат на медіацію варіюються в значному діапазоні – від 1000 до 20000 грн, що залежить від характеру та складності конфлікту. Цікаво, що випускники УЦМ можуть надавати послуги медіації на волонтерських засадах. З наведеної практики на сайті УЦМ вирішення спорів відбувається за кілька консультацій [8]. Судовий процес передбачає значні фінансові витрати, які включають судові збори, гонорари адвокатів, витрати на експертні дослідження та інші процесуальні дії. На даний час мінімальна сума збору для фізичних осіб за подання позовної заяви про поділ майна при розірванні шлюбу, відповідно до Закону України «Про судовий збір», становить: 1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 3 розмірів. Станом на 01 січня 2025 року – 1 відсоток ціни позову, але не менше 1 221,20 грн та не більше 9 084 грн. При цьому не слід забувати про можливість стягнення судових витрат на користь опонента [5]. Таким чином, з фінансової точки зору, медіація є економічно вигідною альтернативою традиційним судовим процедурам, забезпечуючи баланс між якістю вирішення спору та витратами сторін.

Висновок. Застосування медіації як альтернативного способу вирішення спорів у цивільно-правових відносинах дозволяє вирішувати конфлікти добровільно, швидко та зі збереженням стосунків сторін. Її широке застосування як альтернативи із судовим розглядом сприяє розвантаженню судової системи та забезпечує громадянам швидке й ефективне розв'язання спорів. Використання позитивного міжнародного досвіду та реалізація комплексних заходів, спрямованих на поліпшення правового регулювання, поширення знань про медіацію та розбудову відповідних інституцій, сприятиме її ширшому застосуванню в Україні та утвердженню принципу законності. Щоб покращити застосування медіації в Україні, необхідно зосередитися на наступних ключових напрямках:

1. Активізація інформування: проводити більше інформаційних заходів для громадян, бізнесу та юристів, освітніх заходах щодо медіації. Створення та трансляція соціальних роликів, інтерв'ю з медіаторами та успішними учасниками медіації, публікація статей.

2. Реформа законодавства: доцільно розглянути можливість внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо більш чіткого визначення процедури направлення сторін до медіації. Запровадити можливість запровадження обов'язкової медіації до суду для певних категорій справ, таких трудові спори, шляхом добровільної, конфіденційної, неформальної процедури, під час якої, працівник і роботодавець, за допомогою незалежного нейтрального посередника, досягають взаємної згоди у вирішенні спору [3]. Застосування медіації міг би бути корисним і в справах про спадщину, поділ майна чи порядок його використання, у земельних спорах між сусідами щодо меж ділянок. Спори щодо відшкодування шкоди майну, можливість швидкої оцінки збитків та пошуку компромісу.

3. Розбудова інфраструктури: актуальним є питання щодо матеріально-технічного забезпечення медіаторів. Це питання можна вирішити завдяки фінансовій підтримки міжнародної спільноти та держави. Це може проявлятися у наданні пільг за оренду, забезпечення висвітлення заходів засобами масової інформації та їх фінансування через гранти для покриття початкових витрат, зокрема й належну підтримку інституту підготовки медіаторів. Це також передбачатиме заохочення створення освітніх програм в університетах та центрів правової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Альтернативні способи вирішення спорів. *Вісник НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>
2. Божина Я. Досвід застосування медіації в деяких зарубіжних країнах. *Публічне право*, 3 (51), 2023. С. 170–176. <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/51/18.pdf> (дата звернення: 01.06.2025).
3. Гресь Н.М. Посередництво (медіація) як засіб вирішення індивідуальних трудових спорів: дис. ... канд. юрид. наук. Суми: СНАУ, 2022. 210 с. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/10581> (дата звернення: 24.08.2025).
4. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n6> (дата звернення: 01.06.2025).
5. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 01.06.2025).
6. Кацьора О. Проблеми та стан розвитку медіації в Україні. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 24(7-8), 21–25 URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1671> (дата звернення: 01.06.2025).
7. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 21 травня 2008 р. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/mediationdirective-ukr.pdf> (дата звернення: 01.06.2025).
8. Український центр медіації. Послуги медіаторів [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/vrehuliuvannia-sporiv/posluhy-z-mediatsii/vartist-posluh/38-vartist-posluh> (дата звернення: 01.06.2025).
9. Хлістик М.А. МЕДІАЦІЯ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6, Т. 2. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/414/368> (дата звернення: 01.06.2025).
10. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

